

Det bevægende billede – billedets bevægelse

Om retorikkens tidslighed i et par af Kierkegaards taler

Lektor, lic.theol. Joakim Garff
Københavns Universitet

Abstract: It takes time to get through Kierkegaard's edifying discourses, not because philosophical and theological terminology complicates appropriation, as is the case with the pseudonymous works, but rather because of their rhetorical complexity. This is due, in turn, to the fact that the discourses *ought* to be read slowly. The reader is thereby exposed to time, experiences time, which is what the discourses are about. In each text, the rhetoric is not just a meaningful dimension, but also a part of the meaning. The text's images are emotively moving, but they also move before the eyes of the reader, who is drawn into the movement and is transformed by it.

Keywords: Kierkegaard – close reading – rhetoric – images – textual dynamic.

“Opbyggelige Taler i forskjellig Stil og Aand”

Med en egen slynget sirlighed på titelbladet til det manuskript, som bogtrykker Bianco Luno modtog mandag den 25. januar 1847, havde Kierkegaard skrevet: “Opbyggelige Taler i forskiellig Stil og Aand”.¹ Knap tre uger senere, lørdag den 13. marts, da *Adresseavisen* averterede, at talerne var udkommet og kunne erhverves hos C.A. Reitzel for 2 rigsdaler og 48 skilling, var værkets titel imidlertid en anden end den i manuskriptet angivne. Bogen hed nemlig ikke længere “Opbyggelige Taler i forskiellig Stil og Aand”, men i stedet *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand*.

Den ændrede titel skyldtes ikke travlhed i trykkeriet eller almindelig uagtsomhed, men var forfatterens ønske. Hvornår i processen indgrebet har fundet sted, lader sig ikke afgøre, men at den oprindelige titel, altså den med “Stil”, hang ved, fremgår af en skrivelse af 30. juli 1847 til C.A. Reitzel, hvori Kierkegaard fortsat refererer til

1. Jf. tekstredegørelsen i SKS K8, 177f. Den fulde titel er: “Opbyggelige Taler / i / forskiellig Stil og Aand. / Gudelige Taler / Af / af / S. Kierkegaard.”

bogen under dens oprindelige titel – altså flere måneder efter at bogen er udkommet!²

Kierkegaards lille lapsus er signifikant og korresponderer med den kendsgerning, at spørgsmålet om “Stiil” har indtaget en prominent plads i hans refleksioner over de tre taler om himlens fugle og markens liljer, der udgør værketets anden “Afdeling”. Allerede da han skitseagtigt nævner dem første gang i oktober 1846, betegner han dem som “3 korte men nydelige Taler” (SKS 20, 48) og foretager derved en æstetisk kategorisering, som han differentierer i en optegnelse fra slutningen af januar 1847, hvor han om de tre taler meddeler: “Anlæget i de tre Taler om Lilierne og om Fuglene er saaledes, at den første er æsthetisk, den anden ethisk, den tredje religiøs”. (SKS 20, 86). Med denne tredeling ønsker han at tilkendegive, at talerne læst i forlængelse af hinanden beskriver en progression fra umiddelbarhed over selvbevidsthed til gudsbevidsthed – ikke derimod, at talerne adskiller sig fra hinanden ved deres “Stiil”. Taget i sin retoriske betydning er talerne alle lige æstetiske, lige “nydelige”, om man vil, hvad Kierkegaard da også får tilkendegivet, når han i en optegnelse fra februar 1847 triumferende udbryder: “Jeg forpligter mig til engang i Evigheden, at læse disse 3 Taler høit, og jeg er forvissat om, at de ville blive hørte med Velbehag”. (SKS 20, 91).

Kierkegaard meddeler intetsteds, hvorfor han sletter “Stiil”, men sletningen *kunne* skyldes en bekymring for, at han med “Stiil” lidt for demonstrativt fik henledt opmærksomheden på det æstetiske og det retoriske, sprogets yderside, så at sige, der bragt i forbindelse med “Aand” uønsket kunne få læseren til at reflektere over, hvorvidt forskelligheden i de tre talers “Aand” ikke alene *aftegnede* sig i deres “Stiil”, men måske ligefrem *afhang* af den og altså for så vidt var retorisk betinget.

Det er i nogen grad denne refleksion, jeg skal udfolde i det følgende, hvor jeg vil tage opbyggelighedens retorik i nærmere øjesyn. Hvad der forestår, er ikke en dekonstruktiv intervention, men snarere en nøgternhedens etude, hvormed jeg vil tage retorikken alvorligt, ikke blot som et *betydeligt*, men også som et *betydende* element i teksten. Når det tager tid at komme igennem Kierkegaards opbyggelige taler, skyldes det ikke en filosofisk eller teologisk nomenklatur, der kan komplicere tilegnelsen som i den pseudonyme produktion. Det skyldes derimod, vil jeg hævde, talernes retoriske kompleksitet, der igen skyldes, at talerne ønsker, at læsningen *skal* tage tid, fordi læseren derved udsættes for eller erfarer den tidslighed, hvorom talerne taler.³

2. Jf. tekstredegørelsen i SKS K8, 183.

3. Arne Grøn, der foretager en *filosofisk* rekonstruktion af tidsligheden i de opbyggelige taler, fremhæver den systematiske betydning, som selve læsningen af talerne

“Taalmod i Forventning”

Anna, navnet Anna, er et palindrom, hvis betydning forbliver uændret uanset læseretning. Fornemmelsen af tid er dog forskellig. Læser man navnet fra venstre mod højre, føles det, som om man bevæger sig fra nutid til fremtid; læser man derimod navnet fra højre mod venstre, er det, som om man fra fremtiden bevæger sig tilbage til nutiden, men til en nutid, der, bedst som man er ankommet, er borte og altså evigt hører fortiden til.

Den tidslighed, der er indskrevet i navnet Anna, er et fundamentalt eksistensvilkår. Som mennesket uundgåeligt har en fortid, således retter det sig uvægerligt mod en fremtid, der, skønt ukendt, kan være lige så afgørende for det enkelte menneskes selvforståelse, som dets fortid har været. Menneskets forhold til fremtiden ytrer sig i en forventning, der hverken beror på beslutning, selvbesindelse eller anden voluntativ aktivitet, men som melder sig spontant og følger et menneske livet igennem. I talen finder man da også den velvalgte formulering, at mennesket kan “gribe sig i Forventning” (SKS 5, 207), hvorved talen tilkendegiver, at forventningen ikke er menneskets præstation, men tilspilles eller tilkastes det andetstedsfra.

Forventning er en erfaring, man gør, noget, som enhver ifølge talen har “oplevet” (SKS 5, 206). Forvente noget kan man imidlertid på vidt forskellig vis. Forventningen kan omsætte sig i en rastløshed, der ikke tillader forventningen at finde hvile i det forventede: Aldrig så snart er det forventede gået i opfyldelse, før man forventer noget nyt. Forventningens genstand i sin singulære form har opløst sig i en flerhed af forventninger, der nok kan opfyldes, men ikke for alvor tilfredsstille den forventende. Om disse forventningens hastværkere kundgør talen:

De undte sig hverken Rist eller Ro i den travle Tjeneste, de udstykkede Sjelen i mangfoldige Forventninger, forventede snart Eet snart et Andet, vandt og tabte, stode aarle op og gik lange Veie. Deres Forventninger bleve ikke skuffede; – men Forventningen, ja den kunde der ikke være Tale om (SKS 5, 211).

har: “The discourses themselves require time; they require time of the reader, who is asked to read slowly. The discourses are speeches for deliberation, but deliberation takes its time. The reader, then, must give herself time. (...) That we must give ourselves time to read reveals that time is not something we simply experience. Time does not simply happen to us. Time is something we use.” Arne Grøn. 2000. “Temporality in Kierkegaard’s Edifying Discourses.” *Kierkegaard Studies: Yearbook 2000*, Berlin / New York: de Gruyter, 201f. Som det vil fremgå af det følgende, bliver dette synspunkt understøttet af tekstens retorik.

Til den sande forventning hører derimod et element af tålmod, der formår at fastholde den forventende i forventningen ved at neutralisere den volatilitet, som er givet med forventningens pulserende lidenskab. Over de utallige forventninger og deres opfyldelse, der indgår i et menneskeliv, må man nemlig aldrig glemme, hvad der først som sidst er den sande forventnings sande genstand:

(...) Ingen tør saaledes, klogt eller daarligen, fortabe og udtjene sig i den stykkevise Forventning, at han i sin Tryghed eller i sin Travlhed, i sin Glæde eller i sit Mismod glemmer den Evighed, der venter hvert Øieblik og ved Dagenes Ende (...) (SKS 5, 207).

Talen henstiller til, at man i stedet for at lade sig bedåre af sine små og flygtige forventninger vender blikket bagud og tager ved lære af det forbigangne, der som det endegyldigt afsluttede ikke længere befinder sig i et interval mellem forventning og opfyldelse (Jf. SKS 5, 207).

Umiddelbart efter denne henstilling introducerer talen Anna, der foruden at være et palindrom er den Anna, man møder i Lukas-evangeliet i kapitel 2, vers 36-38, hvor det fortælles, at hun var af Ashers stamme og en datter af Fanuel og som ung kvinde havde levet syv år sammen med sin mand, men nu var en enke på 84, der holdt til i templet tjenende Gud med faste og bøn. I templet var også den retfærdige og fromme Simeon, der ventede Israels trøst. Helligånden var over ham og havde ladet ham forstå, at han ikke skulle udånde, før han havde set Herrens salvede. Da en dag Josef og Maria kom til templet med deres lille søn, Jesus, der skulle omskæres, tog Simeon barnet i sine arme og lovpriste Herren for den frelse og herlighed, som han med dette barn havde beredt for alle folkeslag. I samme øjeblik trådte Anna frem, priste Gud og talte herefter om barnet til alle, der ventede Jerusalemets forløsning.

Lukas nævner det ikke direkte, men man forstår, at genstanden for Annas årelange forventning har været netop dette øjeblik, men nu, nu er barnet atter borte. Det betyder imidlertid ikke, at Anna ophører med at være forventende. Hun befinder sig med usvækket lidenskab inde i templet – eller rettere inde i Kierkegaards tale, hvor hun undergår en bemærkelsesværdig forvandling. Talen betoner nemlig, at eftersom hverken Anna eller Simeon var knyttet til Jesus ved blodets bånd og dermed ikke ligefremt eksistentielt involveret, så har de qua *vidner* den opgave at *forestille* forventningen: “Hvad forestille da disse tvende Vidner; hvad Andet end Forventningen” (SKS 5, 209).

Ved at *forestille* forventningen forvandles Anna fra en alderstegen kone til et tidløst ikon. Hun er ikke længere Fanuels datter, men Kierkegaards kunstneriske adoptivbarn, hvis historiske konkretion er

blevet afløst af en symbolsk repræsentation: Anna er ikke billedet *af*, men et billede *på* forventningen.

Temporalitet

Anna var enke. Assessor Wilhelm gift. Anna befandt sig ved livets afslutning. Wilhelm derimod midt i livet. Anna sad i et tempel i Jerusalem. Wilhelm havde sin gang i byretten i København. De personlige, sociale og kulturelle forskelle fylder lige så meget som de to årtusinder, der adskiller dem. Men begge var de sat ind i tiden. Og begge blev de, hvad de blev, takket være en kvalitet, der ikke lader sig fremstille i en tekst. Kierkegaard skriver i en journaloptegnelse fra 1847:

Egentlig ligger al Kunst i en dialektisk Selvmodsiggelse. Det sande Evige kan hverken males eller tegnes eller hugges i Steen; thi det er Aand. Men det Timelige kan egentlig heller ikke males, tegnes, hugges i Steen, thi naar det saaledes fremstilles, fremstilles det evigt, ethvert Billede udtrykker jo en Fixeren af dette Øieblik. Naar jeg maler en Mand der fører en Skee til Munden eller snyder sin Næse, saa er det strax eviggjort: Manden bliver ved at snyde sin Næse denne ene Gang, saa længe dette Stykke bestaaer (SKS 20, 118; forkortelser opløst).

Manden, der snyder sin næse til evig tid, snyder ikke bare sin næse, han snyder også beskueren for et helt fundamentalt træk ved virkeligheden, nemlig dens tidslighed. Og det ved Wilhelm. Han er derfor også opmærksom på den krise, som opstår, når han forsøger at fastholde tilværelsens flygtige fænomener med sin fikserende og dermed forfalskende skrift. Wilhelm udfolder problemet i en slags fænomnologisk poetik, der også indbefatter netop "Taalmod":

Et Par Exempler. Stolthed lader sig ypperligt fremstille; thi det Essentielle i Stolthed er ikke Succession, men Intensitet i Momentet. Ydmyghed lader sig vanskeligt fremstille, fordi den netop er Succession, og medens Betragteren ikke behøver mere end at see Stoltheden i sin Culmination, saa fordrer han egentlig i det andet Tilfælde, det som Poesi og Kunst ikke kunne give, at see den i dens stadige Tilbliven, thi dette hører Ydmygheden væsentligt til, at den stadig bliver ... Mod lader sig ypperligt concentrere i Momentet, Taalmod ikke, netop fordi Taalmod strider mod Tiden (SKS 3, 134).

Der er med andre ord en verden *uden for* teksten, som teksten aldrig kan gøre til *sin*, aldrig kan skildre uden at ophæve eksistensens tidslige karakter. Vil man som Wilhelm fremstille ægteskabets lykkeligheder i en tekst, udviser teksten en ulyksalig troløshed mod den tidslighed, der essentielt hører det ægteskabelige samliv til.

Hvad der gælder for teksten, gælder endnu mere for dens billeder, som ved deres "Fixeren" trækkes ud af tiden. Til disse billeder hører billedet af Anna, hvis tålmod og forventning er *durative* fænomener og derved deler vilkår med den ydmyghed, hvis ufremstillelighed Wilhelm erfarede og fremhævede som et principielt problem.

Dialektisk retorik

Jeg vil hævde, at talen forsøger at komme om ved dette problem ved at anvende en række gentagelser og modifikationer, der forskyder tekstens perspektiv, så det snart vender den ene vej, snart den anden. Denne virksomhed i teksten kunne man betegne som en *dialektisk retorik*, der lader sig eftervise i mangfoldige sammenhænge – således næsten til overmål i følgende passus:

Men Anna derimod ... M. T. lad Din Tanke hvile paa denne ærværdige Qvinde, hvis Sind er mellem Gravene, og nu, skjøndt meget bedaget, dog staaer som det Eviges unge Forlovede. Denne Rolighed i Øiet, der dog er forventende, denne Mildhed, der er forsonet med Livet og dog er forventende, denne stille Uforkrænkelighed, der qvindeligt sysler med Erindringen og dog er forventende, denne ydmyge Selvfornegtelse, der dog er forventende, dette fromme Hjertelag, der Intet begjærer mere, og dog er forventende; afblomstret, dog endnu frodig, forladt dog ikke henvisnet, barnløs dog ikke ufrugtbar, bøiet i Aarene, nedbøiet dog ikke tilintetgjort, Enke dog troløvet "er hun i Stilhed" med sin Forventning (SKS 5, 212).

Kierkegaards tre punktummer efter sætningen "Men Anna derimod ..." angiver pause og adskillelse fra konteksten. Med sine gentagelser og sin ekstreme overhyppighed af det modificerende "dog", der forekommer hele 11 gange, indskriver talen den tidslighed i sig, der er mediet for Annas forventning og hendes venten. Billedet af Anna er rigtignok et evigt billede, men talens retoriske aktivitet, der led for led lader fortid slå om i fremtid, modvirker dets "Fixeren" af Anna. Den spænding, som bygges op med den paradoksale præsentation af hende som "det Eviges unge Forlovede", (SKS 5, 212) intensiveres af

modifikationernes mangfoldighed, der tilfører teksten en vidtstrakt bevægelighed, hvorunder stilstanden, bedst som den er ved at indfinde sig, udskydes og ombydes aldeles analogt med Anna, der holder døden borte og fremtiden åben med sin forventning.

Umiddelbart efter skildringen af Anna lader talen en læser komme til orde med følgende bemærkning til billedet: “Det er skjønt, siger Du maaskee; hvis Een formaaede ret at skildre det, da kunde man sidde og ældes ved Betragtningen af dette Billede, uden Kraft til at løsrive sig fra det” (SKS 5, 212). Læserens bemærkning er velment, men røber ikke desto mindre en dybtgående misforståelse af den måde, hvorpå talen har skildret Anna. Med sit ønske om at “ældes ved Betragtningen” røber læseren nemlig sin eksistentielle inkongruens med Anna, der formåede at fastholde sig selv tålmodigt i sin forventning netop *uden* at ældes.

Når talen indlader sig med læseren, er det altså for at sikre sig, at læseren har *læst* billedet rigtigt: Hvis læseren i billedet af Anna blot ser en ældet kvinde i templets halvmørke, så er det ikke, får man at vide, lykkedes læseren at anlægge den rette “Betragtning” (SKS 5, 212). Læseren har med andre ord ikke bemærket billedets dialektiske retorik, der skal indgå som et helt essentielt element i tolkningen af det. Om denne utilstrækkelige læser noterer talen med en egen overbærenhed:

Nu han behøver vel ikke at frygte, at han pludseligen som ved et Slag skulde komme til at ligne den fromme Anna, eller at Tiden skulde listeligen, uden at han selv vidste af det, omdanne ham efter det Billede, som paa Afstand er skjønt, men ængster nærved. (SKS 5, 212).

Med disse sætninger formulerer talen *ex negativo*, hvad den selv har i sinde, nemlig at “omdanne” læseren i Annas billede. Når dette billede “paa Afstand” fejlagtigt forekommer “skjønt”, mens det omvendt og ret beset “ængster nærved”, så skyldes det, at billedet – kantiansk formuleret – vil mime det sublime med sin dialektiske retorik, der afficerer og implicerer læseren, som, hvis billedet blot var “skjønt”, ville hensynke i et kontemplativt velvære.⁴

4. Jf. Joakim Garff. 2006. “Kierkegaards billedannelsesroman – om at mime det sublime.” I *Geni og apostel. Litteratur og teologi. Tilegnet Doris Ottesen på 60-års dagen*, red. David Bugge, 11-27. København: Anis.

Den ikoniske Anna

Når den symbolske repræsentation af Anna ligger talen så stærkt på sinde, skyldes det to forhold. For det første skal læseren ikke betragte *Anna*, men betænke det *tålmod*, hun forestiller. Det er som nævnt ikke den historiske Anna, det gælder, men derimod Anna som forventningens ikon, den ikoniske Anna, om man vil. Betegnende for dette forhold er det, at talen beder sin læser om at lade sin *tanke* "hvile paa" Anna (*SKS* 5, 212), skønt det almindeligvis er sit *blik*, man lader hvile på nogen. For det andet skal læseren ikke *betragte* Anna, idet læseren derved ville gøre hende til objekt og sig selv til subjekt. At talen indbyder læseren til at gøre Anna til "Gjenstand" for sin "Betragtning" betyder således ikke, at Anna skal studeres og inspiceres, som var hun en genstand blandt andre genstande i denne verden. Tværtimod tilsigter talen at gøre Anna til subjekt og læseren til objekt:

Hun er jo vor Betragtning Gjenstand, og der er Det i Livet, hvori vi ikke skulle søge at digte vore Tanker ind, men hvoraf vi selv skulle lære; der er Det i Livet, hvorover vi ikke skulle græde, men hvoraf vi skulle lære at græde over os selv (*SKS* 5, 210).

Talen indsætter hermed Anna på subjektets plads. Det er ikke læseren, som skal digte *sine* tanker *ind* i Anna, men lige omvendt læseren, der skal tage ved lære af Anna og for så vidt digtes, dannes eller fortælles af hende. Af samme grund skal vi ikke græde over Anna, men af Anna lære at græde over os selv.

Prostasis ... apodosis

Som retorikken raffineret tilfører billedet af Anna dets tidslighed, således illustrerer, vil jeg hævde, den hyppige brug af en ganske bestemt sætningskonstruktion underfundigt Annas forventning. Den pågældende konstruktion udgøres af en logisk implikation, der ytrer sig i betingelses- eller kausalsætninger af typen: *hvis/når ... så/da*. Inden for retorikken betegnes præmissen *prostasis*, mens konsekvensen kaldes *apodosis*. På strækningen mellem *prostasis* og dens *apodosis* kan der indskydes nye *prostasis'er*, hvorved den forløsende *apodosis* selvsagt tilsvarende udskydes.

Den første sætning i talen er en sådan kausalsætning med *prostasis* ("Naar") og *apodosis* ("hvor") og lyder: "Naar Opfyldelsen er kom-

men, hvor er Alt saa forandret!” (SKS 5, 206). Efter således at have gjort læseren bekendt med kausalsætningens grammatiske elementer, forsætter talen – uventet:

Naar Barnet er født og Glæden fuldkommen; naar Natten er forbi og Dagen frembrudt; naar Kampen er udstridt og Seiren vis; naar Qviden er forvunden, og Jubelen vaagnet; naar Arbeidet er færdigt og Lønnen vinker; naar Længselen er beroliget, og Velsignelsen siger Amen, hvor er da det Forbigangne glemst som den Dag igaar, kort som et Suk, stakket som et Øieblik (SKS 5, 206).

Talen nøjes ikke med at beskrive forventning, men er selv fuld af forventning. Ved at anvende hele seks *prostasis'er* foretager talen en teleologisk suspension af *apodosis*, hvorved der i læseren oparbejdes en forventning, der svarer til talens genstand. Forventningen er, kunne man også sige, ikke blot talens *hvad*, men tillige dens *hvorledes*.

Som talen har en fremherskende bevidsthed om sig selv *qua* tekst, således eksperimenterer den hyppigt med sit eget formsprog, som den rytmisk, semantisk og grammatisk gennemspiller i forskellige registre, undertiden så avantgardistisk, at læseren udfordres betydeligt på sine hermeneutiske færdigheder, som det sker i det følgende:

Dersom Anna havde været Moder, dersom den Afdøde var bleven hos hende; dersom hun anden Gang havde oplevet i endnu skjønnere Forstand at blive kaldt Moder – mere begjerer dog et Menneske ikke for at prises lykkelig, ønsker Anna mere, nuvel, dersom Anna selv bedaget med sin bedagede Husbond havde seet den tredie Slægt voxte op, dersom det Barn, der nu fremstilledes, havde i tredie Led været knyttet til hende, dersom hendes Husbond havde staaet ved hendes Side istedenfor Simeon, dersom hun selv blot havde forventet denne Opfyldelse, for da at gaae ind til Hvilen; dersom tre Slægter havde kaldt hende Moder og dette skjønne Navn havde lydt atter og atter paa saa forskjellig Maade som det er muligt, dersom tre Slægter aldrig havde glemst hende. – Og nu! (SKS 5, 223f.).

Denne passus udgør den maksimale suspension, idet den *apodosis*, som de ni *prostasis'er* stiller læseren i udsigt som sætningens semantiske fuldblydelse, slet og ret er udeladt. Teksten hensætter dermed læseren i en tilstand af forventning, der ligner Annas derved, at mængden af tilbagelagt tekst/tid ikke er ligefremt proportional med sandsynligheden for forventningens indfrielse. Den komprimerede sætning, der efter den første tankestreg tiltager i kompleksitet ved anakolutten “nuvel”, forbliver lige så uforståelig som Annas forvent-

ning og minder om denne ved sin åbenhed over for en betydning, der befinder sig uden for den semantiske orden og på den anden side af den logik, som grammatikken almindeligvis står som garant for.

Tekstlig selvbevidsthed

Kierkegaards taler kendetegnes ved deres høje tekstlige selvbevidsthed. Flere af talerne kan sammenfattende eller i en typografisk klart markeret, kort efterskrift give sig til kende og ligesom betragte sig selv på afstand. Noget tilsvarende finder sted i den pseudonyme produktion, hvor efterhængte meta-tekster løfter sig op over det pågældende værk for at kommentere uudnyttede potentialer, fremhæve ufuldstændigheder eller påpege blinde punkter.⁵

Den tekstlige selvbevidsthed gør sig i den foreliggende tale gældende i form af en personlig og stærkt inklusiv henvendelse til læseren: "Vi have talet om Taalmodighedens Kraft til at bevare Sjelen. Vi have talet, som var Taalmodigheden udenfor et Menneske; vi vide vel, at det ikke er saa." (SKS 5, 204). Talen vedkender sig så at sige sine personificerende tilbøjeligheder, i kraft af hvilke "Taalmodigheden" som et indre, mentalt beredskab er blevet fremstillet, som havde den en ydre skikkelse. Efter denne indrømmelse vender talen tilbage til sin foretrukne tiltaleform i anden person singularis, idet den stiller læseren et spørgsmål, der angår en almen, men samtidig særdeles specifik erfaring:

Og dog jeg spørger Dig, (...) var det dog ikke stundom saa, at, naar Bekymringen og de arbeidende Tanker optaarnede Overveielser, der Intet gavnede uden til at føde nye Overveielser, at da Taalmodighedens simple, eenfoldige, men dog forglemte Ord blev stukket til Dig andetsteds fra, som stod Taalmodigheden udenfor? (SKS 5, 204).

Når det ligger talen på sinde at lægge læseren på sinde, at "Taalmodigheden" ligesom bliver rakt ham eller "stukket" til ham "andetsteds fra", er det fordi den vil undgå at forføje over "Taalmodigheden", som om den var noget blot menneskeligt og ikke en gudgiven gave, uforskyldt vederfarelse, himmelsk tilskikkelse. Når det kommer til stykket, kan ingen tale "retteligen" om "Taalmodigheden", hverken

5. Dette sker eksempelvis i form af Constantin Constantius' henvendelse "Til Velbyrdige Hr. N. N. / denne Bogs virkelige Læser" i *Gjentagelsen* og med Frater Taciturnus' "Skrivelse til Læseren" bagest i "Skyldig?" – "Ikke-Skyldig?" samt med Johannes Climacus' bredt anlagte "Tilbagekaldelse" i *Efterskriften*.

den ældre eller den yngre; den ældre ikke, fordi hans tale alle dens fortræffeligheder til trods “ikke er Taalmodighedens, men Livs-Erfaringens” (SKS 5, 204); og den yngre ikke, fordi han endnu ikke har gjort de fornødne erfaringer med verden og sig selv og derfor heller ikke ved, om han i virkeligheden befinder sig i et selvbedrag.

Seel derfor valgte vi, at lade Taalmodigheden selv tale. Den søger ikke Bekræftelse i Nogens Erfaring, men skal, siger den, bekræfte herligen enhver Erfaring; den søger ikke laant Ordbram, men skal, siger den, indestaae for hvad den lover (SKS 5, 204).

Pointen i denne meta-tekstlige refleksion er at lirke “Taalmodigheden” fri af den lovmæssighed og logik, der gør sig gældende i erfaringsverdenen, således at “Taalmodigheden” kan knibe udenom den beherskelse, som truer med at underlægge sig den. Da det også, som vi har set, var denne ubeherskelighed, der kendetegnede det sublime, kan det være nærliggende at tolke “Taalmodigheden” som den gode side af det sublime eller slet og ret som det *gode* sublime.

“Synderinden”

Kierkegaards opbyggelige taler er noget af det mest litterære, han har skrevet, og skal følgelig – også – læses litterært. Tag nu talen “Synderinden”, den sidste af talerne i *Tre Taler ved Altergangen om Fredagen*, der udkom den 14. november 1849 – godt og vel fire måneder efter udgivelsen af *Sydommen til Døden*. Takket være sin litteraritet hensætter “Synderinden” sin læser i en nærmest tranceagtig tilstand, rytmisk og repetitiv som den er. “Synderinden” hensætter imidlertid tillige læseren i den intrikate situation, at talen *eo ipso* bliver om trent umulig at yde retfærdighed i et mere diskursivt sprog. Som det nemlig gælder, at lyrik skal citeres og kun kan refereres med uhyrlige betydningstab til følge, således gælder det for Kierkegaards værker i almindelighed og for hans opbyggelige taler i særdeleshed, at de takket være deres litteraritet unddrager sig referatet, ja, ligefrem nærmer sig en slags fortolkningsresistens, der gør det problematisk at pleje akademisk omgang med dem.⁶ Det er stilen, der er deres styrke, men

6. Denne omstændighed afholder dog de færreste af talens fortolkere fra at tilgå talen diskursivt, jf. fx Silvia Walsh. 2010 “Comparing Genres: The Woman Who Was a Sinner in Kierkegaard’s Three Discourses at the Communion on Fridays and An Upbuilding Discourse.” I *Kierkegaard Studies: Yearbook 2010*, 71-90. Berlin / New York: de Gruyter. En banebrydende undtagelse fra den primært diskursive

det er samme stil, som svækker fremstillingen af deres anliggende. Året før sin død noterede Kierkegaard i sin journal under overskriften “*Stilistisk*”:

Hvor barnagtigt det end er, at narres med Sligt (...) og skjøndt det dog nu ogsaa saare sjældent falder mig ind: kan den pludselig vaagne, vemodigt, min gamle Lyst til [at] frydes ved Sprogformen. Jeg mener nemlig som Prosaiker at være istand [til] at naae Virkninger blot ved Sprogformen, som Digteren ikke kan opnaae skjønnere eller sandere. (...) Saaledes har jeg stundom kunnet sidde Timer forelsket i Sprogets Lyden, det vil da sige, naar Tankens Prægnants gjenlyder i den, saaledes har jeg kunnet sidde hele Timer, ak, som en Fløitespiller underholder sig med sin Fløite. Det Meste af hvad jeg har skrevet, er sagt mange, mange Gange, ofte maaskee Snese Gang[e] høit, er hørt førend det blev nedskrevet. Mine Periodebygninger kunne for mig kaldes en Verden af Erindringer, saa meget har jeg levet og nydt og oplevet i denne Tankernes Tilbliven og deres Søgen indtil de fandt Formen (SKS 25, 415).

Kierkegaard, der andetsteds betegner sig som “lyrisk Forfatter”, (SKS 4, 479) formår rigtignok “at naae Virkninger blot ved Sprogformen”. Hvad der i “Synderinden” for en første betragtning kunne ligne regulær redundans til forveksling, viser sig ved nærmere eftersyn og -tanke at være en raffineret *ductus* i talen, som bringer læseren til at bevæge sig fra sin plads i skriftestolen til absolutionen ved alteret. Retorikken er performativ, udvirker altså, hvad den nævner, gør, hvad den siger. “Sprogformen” er derfor langt fra kun en dekorativ overfladestruktur, men derimod et dynamisk element i tekstens betydningsproduktion og nært forbundet med dens komplekse, kommunikative registre. “Sprogformen” er af samme grund ikke blot “æsthetisk Skjønkrift” (SKS 4, 486) eller “Sprogets Lyden”, men reguleres af det kriterium, at “Tankens Prægnants gjenlyder i den”. Semantikken er med andre ord uadskillelig fra retorikken, ja, retorikken *udgør* ligefrem i mangfoldige tilfælde semantikken. – Trods de netop afgivne forbehold vil jeg forsøge at vise hvordan.

“Synderinden” tager sit udgangspunkt i den velkendte beretning i Lukasevangeliet 7,36-50 om skøgen, der under et middagsselskab hos farisæeren Simon træder indenfor som ubuden gæst med en ala-

tolkning udgør Henrike Fürstenbergs monumentale *Entweder ästhetisch oder religiös. Søren Kierkegaard textanalytisch, Kierkegaard Studies: Monograph Series 34*. Berlin / Boston: de Gruyter 2017a, hvori hun præsenterer sin minutøse læsning af “Synderinden” 341-378.

7. Jf. den hybride genrebetegnelse i undertitlen til *Frygt og Bæven*: “Dialektisk Lyrik”.

bastkrukke fuld af olie, hvormed hun salver Jesu fødder efter først at have vædet dem med sine tårer, tørret dem med sit hår og kysset dem. Talen udlægger ikke hele den lukanske tekst, men opholder sig ved selve *situationen*, som den vedbliver at gentage og variere med en række accent- og perspektivforskydninger, hvorved de enkelte scenarier bliver noget så anakronistisk som filmiske: Læseren *ser* i teksten, hvad der *sker* i teksten.⁸ Synderinden er tavs fra først til sidst, men udgør alligevel protagonisten i teksten, fordi den bogstavelig talt *tilskriver* hende en uforfalsket bodfærdighed, hvis korrelat er den bodfærdighed, som teksten *qua* altergangstale ønsker at fremkalde i sin læser. Synderinden har ikke blot været en sanselig kvinde, for så vidt som hun har været skøge, men er fremdeles sanselig, for så vidt som hun med sin ordløse, hengivne kropslighed appellerer til læserens sanselighed og billeddannende formåen. Med en række slutninger, hvis opbygning kan ligne logik, foregiver teksten at være argumentativ, men er ret beset emotiv.⁹ Teksten er netop ikke diskursivt rationel, men retorisk operationel og næsten patologisk bevidst om sine virkemidler, der administreres koreografisk professionelt side for side, afsnit for afsnit, linje for linje, ord for ord.

Talen henter en ikke ringe del af sin energi fra de modsætninger, der er givet med den lukanske tekst: modsætningen mellem gæstebud og bodfærdighed, modsætningen mellem de forsamlede farisæere og den enlige, grædende kvinde, men først og sidst modsætningen mellem den urene skøge og den hellige Kristus. Halvanden side efter synderindens *første* entré i teksten genindfinder hun sig således:

Ved et Gjestebud kommer der en Kvinde ind; hun medbringer en Alabaster-Krukke med Salve – ja, det svarer til Gjestebudet; hun sætter sig ved en af Gjesternes Fødder – og græder: det svarer ikke til Gjestebudet. I Sandhed, hun forstyrrer Gjestebudet, denne Kvinde! Ja, men det forstyrrede ikke hende, denne Synderinde, hun der, vistnok ikke uden at gyse, ikke uden at gyse tilbage, dog gik fremad til Gjestebudet – og til Bekjendelsen; hun hadede sig selv: hun elskede meget (SKS 11, 275).¹⁰

8. I sit kapitel om “Synderinden” skriver Carl S. Hughes: “Of all Eucharistic Discourses, the one that meditates on this biblical story is the most vividly theatrical. The discourse is intensely imagistic and full of drama, bringing to life the aesthetics and suspense of the biblical scene.” Carl S. Hughes. 2014. *Kierkegaard and the Staging of Desire. Rhetoric and Performance in a Theology of Eros*. New York: Fordham University Press, 115.

9. “Überzeugungskraft gewinnt der Text nicht durch seine Stingenz”, bemærker Fürstenberg 2017a, 353, der i sin læsning fremhæver den betydning, som det sanselige og kropslige har i talens forskellige figurationer; jf. 378.

10. Den ambivalens, der kendetegner synderindens angerfulde forhold til Kristus som “den Hellige” (*gyse ... gyse tilbage ... dog fremad*), modsvarer hvad Vigilius

De undertiden ordrette gentagelser, rytmikken og synderindens sceniske genkomst har som antydnet en hypnotisk virkning eller mantraagtig karakter, der beforders ved et væld af allitterationer, kiasmer, pauser, tankestreger, interjektioner som "O" og "Ak", bevidste anakolutier, klanglighed i det hele taget, ja, selv regulære rim, deriblandt det flere gange anvendte: "Der var engang en *kvinde*, hun var en *synderinde*", henholdsvis "*hende* (...) *Synderinde*". Under alt dette bringes den *bevægede* synderinde, der græder over sin synd, til at *bevæge sig* i retning af absolutionen ved alteret, hvortil hun assisteres ved en række bevægelsesverber ("trænge sig frem", "gik fremad" etc.), men navnlig ved det refrænagtige: "Hun gik ind til den Hellige (...)". Idet talen griber tilbage til den lukanske tekst, hedder det:

Ja, hun elskede meget. "Hun satte sig ved Christi Fødder, vædede dem med Graad, aftørrede dem med sit Hovedhaar" – hun udtrykker: jeg formaaer bogstaveligen slet Intet, Han formaaer ubetinget Alt. Men dette er jo at elske meget. Naar man selv mener at formaae Noget, kan man vel nok elske, men man elsker ikke meget; og i samme Grad som man mener selv at formaae mere, i samme Grad elsker man mindre (SKS 11, 276)

Synderinden er tavs og spejler derved menneskets relation til Gud, som den ytrer sig i ordløs bøn eller i den *unio mystica*, som selve situationen mimer. Kærlighedsforholdet udlægges i en kiastisk struktur, hvor der typisk for talen sluttes *a minore ad maiorem* og *a maiore ad minorem*.¹¹ Dramatisk fremhæves det videre, at afstanden mellem syndserkendelse og synds**be**kendelse bliver så meget desto mere smertelig, som skøgen skal bekende sine synder ved et gæstebud, hvor en forsamling af fremmede farisæere kan lytte med: "Men ved et Gjestebud – og en Qvinde!" (SKS 11, 275). At skulle bekende sin synd i en sådan omgivelse er "den grusomste Opfindelse", som synderinden tilmed frivilligt har valgt at udsætte sig for.

Tekstens *blik* kan slet ikke frigøre sig fra tableauet med den grædende synderinde, der intet formår og intet siger, siddende over for Kristus, som formår alt og med sin syndsforladelse siger, hvad der

Hafniensis i *Begrebet Angest* betegner som "en sympathetisk Antipathie og en antipathetisk Sympathie", der kendetegner angsten, jf. SKS 4, 348, som igen ækvivalerer med Rudolf Ottos bestemmelse af "det Hellige" som et *mysterium tremendum et fascinans*, jf. Rudolf Otto. 1917. *Das Heilige. Über das irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen*. Breslau: Trewendt & Granier.

11. Exemplum: "Naar man husker sig selv, kan man vel elske, men ikke elske meget; og i samme Grad som man mere husker sig selv, i samme Grad elsker man mindre." SKS 11, 277.

skal siges. Tableauet er som et rembrandtsk *clair obscur*, hvor lyset fordeles sig nænsomt over Kristus og synderinden, mens farisæerne kun anes i den skumle baggrund. Under indtryk af tableauets signifikante tavshed iværksætter talen nogenlunde midtvejs i sig selv, hvad man kunne kalde dens *ikonoficering* af synderinden, billedliggørelsen af hende:

Hun siger Intet, er altsaa heller ikke hvad hun siger; men hun er hvad hun ikke siger, eller hvad hun ikke siger det er hun, hun *er* Betegnelsen, som et Billede: hun har glemt Målet og Sproget og Tankernes Uro og, hvad der end mere er Uro, glemt dette Selv, glemt sig selv, hun den Fortabte, der nu er fortabt i sin Frelser, fortabt i Ham hviler ved Hans Fødder – som et Billede. Og det er næsten som betragtede Frelseren selv et Øieblik hende og Sagen saaledes, som var hun ikke et virkelig Menneske, men et Billede (SKS 11, 277).

Af den indledende omvendingsfigur, som talen hyppigt anvender, fremgår det, at den tavse synderinde vanskeligt kan være, hvad hun siger, eftersom hun jo netop intet siger; hun er derimod, hvad hun ikke siger, eller hvad hun ikke siger, det er hun. Teksten foregiver at præcisere, men gør sig i virkeligheden blot bevidst bred, fordi den derved kan tage tid. Hvis tid tager den da? Læserens. Og det gør den, fordi den derved kan bringe læseren i synderindens sted. Som nemlig synderinden intet foretager sig, men blot sidder ved Frelserens fødder, således skal læseren give afkald på sin foretagsomhed, glemme sig selv, ja, glemme sit "Selv" og ordløst give sig hen til Kristus. Det er læserens kenosis. Som det fremgår af passus, udnytter teksten raffineret metonymiens mulighed ved at skildre den *fortabte* synderinde som en kvinde, der er *fortabt* i sin frelser.¹² Som skøge var hun socialt marginaliseret og derved fortabt i omgivelsernes øjne, men *vis-à-vis* Kristus bliver hun fortabt i ham, hvormed teksten dels lader hendes synd være indoptaget og forsonet i Kristus,¹³ dels med en diskret

12. Jf. den subtile og aldeles uoversættelige metonymi om synderinden, der var "ganske *stille*, eller *stillet*, som det syge Barn, der *stilles* ved Moderens Bryst", SKS 11, 276; mine kursiveringer. Om betydningen af denne konstruktion skriver Fürstenberg 2017a, 359: "Durch (...) das Spiel der Derivationen von 'stille', die mehr an die sensitive denn die kognitive Rezeption appellieren (...) wird der Zustand der Selbstvergessenheit (wie im Arm der Mutter) auch im Leser evoziert. War größte Liebe bisher mit Selbsthass gleichgesetzt worden, geschieht dasselbe jetzt mit Selbstvergessenheit".

13. Fürstenberg nuancerer "fortabtheden" med en reference til den hegelske *Aufhebung*: "What is behind this phrase (...) is a clear reference to Hegel's indication of the ambivalent meaning of German 'aufheben,' namely in the sense of *tollere* or *negare* contrasted by *elevare*: Whilst the sinful self is annihilated (*tollere/negare*), it

erotisering får tilkendegivet, at synderindens forhold til Kristus *også* har en emotiv, måske ligefrem erotisk karakter. Hun elsker ham.

Tavst fortabt i Kristus overgår den faktiske synderinde til en æstetisk gestaltning, hun bliver sin egen ordløse udsigelse, hun bliver et "Billede" med maksimal henvendelse til blikket. Hun er ikke længere en forhutlet og forhoret skøge, men retorisk transfigureret til "Synderinden".¹⁴ Kristus, hedder det videre, taler derfor heller ikke *til* synderinden, men taler *om* hende – "skjøndt hun er nærværende, er det næsten som var hun en Fraværende, det er næsten som forvandlede Han hende til et Billede, en Parabel" (SKS 11, 277).¹⁵

Talen nøjes ikke med at ikonificere synderinden, men er selv fikseret af ikonet og kan følgelig slet ikke slippe situationen med synderinden af syne. Nogle sider før punctum finale begynder den således nok engang forfra på fortællingen, der nu, hvor læseren er velbekendt med synderinden, indledes med eventyrets arketyriske initialsætning:

Der var engang en Qvinde, hun var en Synderinde. Da Menneskens Søn en Dag sad tilbords i en Pharisæers Huus, kom ogsaa hun derind. Pharisæerne spottede og dømte hende, at hun var en Synderinde. Men hun satte sig ved Hans Fødder, salvede dem med Salve, aftørrede dem med sit Hovedhaar, kyssede dem og græd – Simon, jeg vil sige Dig Noget: hende bleve hendes mange Synder forladne, fordi hun elskede meget. Det er næsten som en Fortælling, en hellig Fortælling, en Para-

becomes object to an elevation (*elevere*). Thus, by the act of selfabandonment, the self becomes able to receive forgiveness and to be elevated to a new self. This is also realized linguistically, as 'lost' first functions as grammatical subject in the Danish sentence ("*den Fortabte*"), but is then used as a passive participle ("*fortabt*"), a device that emphasizes the shift to radical receptivity. Thus, the reader is enabled to grasp that only by negating her own (sinful) self, it becomes possible to be elevated in Christ." Henrike Fürstenberg. 2017b. "Re-reading the Religious—Aesthetically: A Literary Analysis of 'The Woman Who Was a Sinner' and The Lily in the Field and the Bird of the Air". I *Kierkegaard Studies: Yearbook 2017*. Berlin / New York: de Gruyter, 155. Jf. Fürstenberg 2017a, 361.

14. I en optegnelse fra september 1849 har Kierkegaard skrevet: "Forbillederne ere anonyme ell. evige Billeder: 'Tolderen', 'Synderinden' – et Navn forstyrrer saa let, sætter Snakken i Bevægelse, saa man kommer til at glemme sig selv. Det anonyme Forbillede nødsager En saavidt muligt til at tænke paa sig selv". SKS 22, 244. Synderinden bliver altså anonymiseret for at modvirke, at læseren skal glemme sig selv i den associative adspredthed, som et faktisk navn risikerer at afstedkomme, hvormod det anonyme forbillede helt anderledes formår at fremhjelpe selvrefleksionen.

15. Det er betegnende, at teksten flere gange anvender "næsten" ("det er næsten som betragtede Frelseren ...", "det er næsten som forvandlede Han hende til Billede ...") som en modifikation, der senere "glemmes" i teksten, hvorefter Frelseren faktisk gør, hvad det modificerende "næsten" semantisk afholdt ham fra at gøre.

bel – og dog foregaaer i samme Øieblik paa Stedet det Samme virkeligt (SKS 11, 277f.).¹⁶

Teksten gentager tidligere, tekstlige udsagn omtrent ordret og undrer sig atter over det sammenfald, der viser sig at være mellem synderinden som parabel og som faktisk agerende person. Igen gør det føromtalt “næsten” sig gældende som en midlertidig, men snart “glemt” modifikation af det forhold, at forløbet “næsten” ligner en “Fortælling”, der øjeblikket efter opskrives til “hellig Fortælling” og “Parabel”. Med sin apostrofe – “Simon, jeg vil sige Dig Noget” – griber talen angiveligt tilbage til den lukanske tekst, men den fortæller Simon noget andet, end Simon i første omgang får at høre hos Lukas, hvor sagen drejer sig om taknemmelighed i forbindelse med eftergivelse af gæld. Apostrofen, hvormed talen skifter fra tredjeperson til førsteperson, adresserer læseren, der momentvis indtager Simons plads, således at Kristus pludselig taler direkte til læseren. Med den karakteristiske kiasme, der både ekspliciterer og genererer tekstens dialektik, hedder det videre:

“Hun elskede meget”, derfor glemte hun ganske sig selv; hun glemte ganske sig selv, “derfor bleve hende hendes mange Synder forladne” – glemte, ja de ligesom druknedes med hende i Glemsel, hun forvandles til et Billede, hun bliver en Erindring, dog ikke at den erindrer hende om hende selv, nei, som hun glemte det ved at glemme sig selv, har ogsaa den, ikke længst men strax, glemt hvad hun hedder, hendes Navn er: Synderinden, hverken mere eller mindre (SKS 11, 277f.).

Persevererende gentages ikonificeringen af synderinden, der foruden at være “Billede” bliver til en “Erindring”, som ikke angår hendes syndefulde fortid, men tværtimod erindrer hende om det, der er glemt med tilgivelsen, den tilgivelse, som lader hende overgå til eftertiden som slet og ret: synderinden.

Mod slutningen af talen inddrages læseren igen direkte i skikkelse af talens tilhører – “M. T.” [min Tilhører]. Det fremhæves endnu engang, at denne kvinde var en synderinde, men at det særegne ved hende var, at hun som sådan blev et “Forbillede” – salig derfor den, “som ligner hende i at elske meget!” (SKS 11, 279). Synderinden er, vil jeg hævde, blevet dette “Forbillede” takket være tekstens trans-

16. Jf. følgende optegnelse fra midten af november 1850: “Synderinden er næsten kun tilstede som in effigie, og dog er hun Den, om hvem der handles, den Nærværende”, SKS 11, 277. Med udtrykket “in effigie” (egl. “efter form el. billede deraf”) alluderes til vendingen: at brænde nogen in effigie, dvs. symbolsk at afbrænde et billede af en person i dennes fravær, jf. SKS K11, 88.

formative energi, der mere emotivt end diskursivt har formået at *fremskrive* synderinden i den dobbelte forstand, at hun såvel er blevet skrevet frem *i* teksten, altså blevet til *i* teksten, som skrevet frem *igen-nem* denne, altså er blevet forvandlet fra skøgen, der elskede med de mange mænd, til “Synderinden”, som ene og alene elskede Kristus, ja, var “fortabt” i ham. Takket være sit non-verbale nærvær ved Frelserens fødder betegner hun den modalitet, der kendetegner den sande kristne, modtagelighedens modalitet nemlig.

Skønt syndernes forladelse gælder enhver, der ægte angrende beken-der dem, gælder forladelsen kun den, der elskede meget, når denne vel at mærke gør syndsforladelsen til sandhed i sig selv, lidenskabeligt tilegner sig den. I dette perspektiv er synderinden ikke blot “et evigt Billede”, men har tillige ved sin kærlighed gjort sig “om jeg saa tør sige, uundværlig for Frelseren” (SKS 11, 279), for så vidt som den syndsforladelse, Kristus tilvejebragte, blev gjort til sandhed af den, som elskede meget: “Du kan prise hende salig, at hendes mange Syn-der bleve hende forladte, og Du kan prise hende salig, at hun elskede meget: i Grunden siger Du det Samme – naar Du da vel lægger Mær-ke til, at Den, hun elskede meget, just var Christus” (SKS 11, 279). Hvad synderinden formåede var at elske Kristus mere end sin synd:

Frygteligt er det i en vis Forstand, men sandt er det, og Enhver, der har blot noget Kjendskab til det menneskelige Hjerte, vil sande det: der er Intet, som et Menneske hænger saa fortvivlet fast ved, som ved sin Synd. Og derfor er en fuldkommen oprigtig, dyb, aldeles sand, ganske skaan-selløs Syndsbekjendelse, det er den fuldkomne Kjerlighed, en saadan Syndsbekjendelse det er at elske meget (SKS 11, 279).

Med disse ord er talen forbi, hvad den, tekstligt selvbevidst, ikke undlader at fortælle sin læser. Og skønt farisæeren Simon opfattede synderinden som en ubuden gæst, så er hun netop “i dag” ikke kommet “paa urette Sted”, al den stund hun befinder sig “mellem Skrifte-stolen og Alteret”. Hende er det derfor, som kan lede altergangs-gæsterne fra skriftestolen op til alteret og absolutionen: “... thi der gaaer hun i Spidsen, hun som elskede meget” (SKS 11, 280).¹⁷ Ved

17. Som et velgørende notabene til ethvert lettelsens suk over synderindens for-finede metamorfose skriver Hughes 2014, 128f.: “It is difficult to imagine a place where the image of the Sinful Woman would be more disruptive than in the neo-classical temple of Vor Frue Kirke. Indelicate, improper, even slightly salacious, this scene could not contrast more sharply with the serenity, harmony, and rationalism of the church’s aesthetics. (...) For Kierkegaard, the disruptiveness of this image is precisely the point. When his imagined listener-readers are shocked by it, they must acknowledge their tendency to be modern-day Pharisees.”

talens begyndelse var hun blot en kvinde, der forstyrrede farisæerne med sin alabastkrukke, dernæst blev hun ved sin hengivne tavshed "Betegnelsen" og øjeblikket efter "næsten" til et "Billede", derpå "næsten" til en "Parabel", derefter til en "Fortælling" for slutteligt at blive et "Forbillede", hvorved transformationen fra (æstetisk) "Billede" til (religiøst) "Forbillede" er fuldbragt.

Inden absolutionen finder sted, absolverer talen sig selv ved at bede sin læser om at glemme den "Kunst", som "Taleren" har lagt for dagen, "hvis han ellers har udviist nogen", hvad han, som det skulle være fremgæet, har gjort til overmål. Tilsvarende bør læseren glemme talerens "Feil, som maaskee vare mange" – hvorved talen så at sige gør sig selv til en "synderinde", der beder om absolution. Og endelig skal læseren glemme "Talen om hende – men glem ikke hende" (SKS 11, 280). Med disse ord kan synderinden vandre ud af teksten og videre op mod alteret for at afvente dem, der elsker meget og derfor ikke kan leve uden syndernes nådige forladelse.

Litteratur

- Fürstenberg, Henrike. 2017a. *Entweder ästhetisch oder religiös. Søren Kierkegaard textanalytisch. Kierkegaard Studies. Monograph Series 34*, Berlin / Boston: de Gruyter.
- Fürstenberg, Henrike. 2017b. "Re-reading the Religious – Aesthetically: A Literary Analysis of 'The Woman Who Was a Sinner' and The Lily in the Field and the Bird of the Air." *Kierkegaard Studies: Yearbook 2017*. Berlin / New York: Verlag Walter de Gruyter. 145-173.
- Garff, Joakim. 2006. "Kierkegaards billeddannelsesroman – om at mime det sublime." I *Geni og apostel. Litteratur og teologi. Tilegnet Doris Ottesen på 60-års dagen*, red. David Bugge. København: Anis. 11-27.
- Grøn, Arne. 2000. "Temporality in Kierkegaard's Edifying Discourses". *Kierkegaard Studies: Yearbook 2000*. Berlin / New York: de Gruyter. 191-204.
- Hughes, Carl S. 2014. *Kierkegaard and the Staging of Desire. Rhetoric and Performance in a Theology of Eros*. New York: Fordham University Press.
- Kierkegaard, Søren. 1997-2012. *Søren Kierkegaards Skrifter* (forkortet: SKS efterfulgt af bindnummer og sidetal), udg. af Niels Jørgen Cappelørn, Joakim Garff, Anne Mette Hansen, Johnny Kondrup m.fl., bd. 1-55.

København: Gads Forlag; her citeret efter den elektroniske version:
www.sks.dk

Otto, Rudolf. 1917. *Das Heilige. Über das irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen*. Breslau: Trewendt & Granier.

Walsh, Silvia. 2010. "Comparing Genres: The Woman Who Was a Sinner in Kierkegaard's Three Discourses at the Communion on Fridays and An Upbuilding Discourse". *Kierkegaard Studies: Yearbook 2010*. Berlin / New York: de Gruyter. 71-90.